

Ustozlar uchun

34

dekabr 2022

1-TO'PLAM

USHBU SONDA

14-bet

**BESH TASHABBUS. XOTIN-
QIZLARNI ISH BILAN
TA'MINLASH.**

129-bet

**OY
YERDAN
KALTAMI?**

312-bet

**MAKTABGACHA TA'LIM
MUASSASALARIDA
EKOLOGIK TARBIIYA
MAQSADI**

O'smirlarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishning usullari va vositalari.

UMAROVA GULHAYO MURODILJONOVNA
Chirchiq davlat pedagogika
universiteti o'qituvchisi.
Chirchiq davlat pedagogika universiteti prof
D.O.Ximmataliyev

Annotatsiya: ushbu maqolada bugungi kun yoshlarini tarbiyalashdan ma'naviyatini teran va g'oyaviy bo'shliqlarga bardoshli , teran fikrlovchi maqsadi aniq va o'z kelajagini yurtning kelajagi bilan birgalikda o'ylovchi yoshlarni tarbiyalash borasida fikrlar keltirilgan .

Kalit so'zlar: zamonaviy ta'lim, ma'naviy yetuk, Metodlar,G'oyalar baxsi

O'smirlar dunyoqarashini kengaytirish. Ijtimoiy-siyosiy faoliyatini oshirish. Jamoaviy izlanish, mafkuraviy immunitetini shakllantirish.

Bugungi kunda nafaqat alohida mamlakat yoki mintaqani, balki bugun jahon hamjamiyatni tashvishga solayotgan muammolardan biri diniy ekstremizm va uning milliy mintaqaviy havfsizlikka tahdidi masalasidir.

Bugungi globallashayotgan dunyoda diniy ekstremizm muammosi ham transmilliy, transchegaraviy xarakter kasb etayotgani va keskinlashayotgani hech kimga sir emas. Ammo ba'zi mintaqalar jumladan aholisining ko'pchiligini asosan musulmonlar tashkil qiladigan hamda ijtimoiy hayotning barcha sohalarida siyosiy ijtimoiy mafkuraviy ma'naviy tub o'zgarishlarni boshidan kechirayotgan Markaziy Osiyo mintaqasi uchun bu muammo ayniqsa dolzarbdir.

Diniy ekstremizm va terrorizmga qarshi kurash bugungi kunda strategik ahamiyatga ega. Vaziyatning o'zigi xos xususiyati shuki, Markaziy Osiyoda bu kurash umumiy yagona mintaqaviy strategiya bo'yicha olib borilishi maqsadga muvofiqdir. Umumiy tahdidga qarshi birgalikda kurash olib borilishi Markaziy Osiyo mamlakatlarining integratsiyalashuviga yirik hissa bo'lib, ijobiy yaratuvchan geosiyosiy omilning kuchayishiga salbiy buzg'unchi geosiyosiy kuchlarning mag'lubiyatiga olib kelishi muqarrardir. Shundan kelib chiqib aytish mumkinki, o'smir yoshidagi o'quvchilarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish g'oyaviy kurashlarga qarshi o'zimizda immunitetni hosil qilishning samarali jihatidir.

Shu o'rinda o'smirlilik davriga to'htalib o'tsak. Yosh davrlari ichida o'smirlilik davri shaxs hayotida tub burilishni yasaydigan davrdir. Bu yoshda o'smirda har tomonlama ham ruhiy, ham ma'naviy anatoma-fiziologik o'zgarishlar, keskin rivojlanish kuzatiladigan davrdir. O'smir o'zidagi bu o'zgarishlarni niqoblashga urinadi. Uning nazdida atrofdagilar uning faqat shu tomonlarini ko'rayotgandek tuyuladi. Shuning uchun bu yoshni o'tish davri sensor davrlari deb yuritiladi. O'smirlarda vatanparvarlik tuyg'ularini rivojlantirish orqali uning pedagogik imkoniyatlarini nafaqat dars jarayonida, balki, darsdan tashqari tarbiyaviy jarayon bilan uzviy ravishda olib borish ayni maqsadga muvofiqdir. Bunda tanlab olinishi kerak bo'lgan metodikalar, usullar o'qituvchi va ota-ona o'rtasidagi aloqalar orqali oydinlashadi. Ya'ni, o'qituvchining tanlab olib qo'llashi kerak bo'lgan metodikalari ota-ona tomonidan bolaga nisbatan qo'llaydigan metodikaga mos bo'lishi, bir-birini to'ldirishi lozim. Bu o'z navbatida ota-ona bilan o'qituvchi o'rtasida hamisha uzviy aloqa bo'lishini taqozo etadi va ta'minlaydi.

Dars jarayonida e'tiqod tushunchasini, ma'naviyat va ma'rifatning uyg'unligini sharhlab o'rganish o'quvchilarda ma'naviy madaniyatini shakllantirishda muhim usul hisoblanadi. Bu usul o'quvchiga o'rganiladigan mazmunini chuqur o'zlashtirishga yordam berish bilan bir qatorda, o'quvchi ko'z o'ngida o'tmish ajdodlarning milliy madaniyatini to'liq gavdalantirishga xizmat qiladi. Biz olib borgan tajribalar natijasi dars jarayonida o'quvchining ilmiy dunyoqarashini shakllantirishning quyidagi tizimini aniqlash imkonini berdi:

O'smirlarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishning pedagogik asoslarini o'rganishga ijodiy munosabat, faollik, o'tmish adabiyoti, tarixi, urf-odatlarini, san'ati, an'analarining mohiyatini puxta o'rganish asosida ma'naviy ehtiyoj, talabni qondirish, qiziqishni o'stirish mustaqil ishlar orqali amalga oshiriladi. Mustaqil ishlar o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining uzviy bog'langan tomonlaridir. Mustaqil ishda o'quvchi o'z ustida mehnat qiladi, ijodiy izlanadi, o'z nuqtai nazari, qarashlarini shakllantiradi, dunyoqarashi va ma'naviy saviyasini namoyon etadi. Qolaversa, o'quvchilar do'stlik munosabatiga asoslangan jamoaviy faollikka erishadi. Bunda o'qituvchi va ota-ona, jamoat tashkilotlarining hamkorligi asosiy tayanch vazifasini o'taydi. O'quvchilarni asori-atiqalarga sayohatlarga olib borish ham samarali natija beradi.

Tarbiya va O'zbekiston tarixi darslarini o'qitish jarayonida amalga oshiriladigan mustaqil ishlar og'zaki (savollarga og'zaki javob tayyorlash, islom diniga oid, ya'ni kishilar uchun ham farz, ham qarz bo'lgan payg'ambarlar o'gitlarini, yozib qoldirgan hikmatlarini yodlash va

mazmunini tahlil etish, asardan ma`lum parchalar o`qish va hikoya qilish, darslik bilan ishlash, mavzuga mos hayotiy misollar topish va so`zlab berish va h.k.) va yozma (o`qituvchi qo`ygan savollarga yozma javob topish, jadval, diagramma, rasmlar chizish, ma`ruza, referat, tezis, konspekt tayyorlash, ijodiy insho yozish, kartochkalarga yozma javob berish, avlodlar shajarasini tuzish va h.k.) shaklda amalga oshiriladi. Yuqoridagi jarayonga tizimli yondashsak, o`quvchilarni faollashtiribgina qolmay, ularda milliy ongini o`stirishga, milliy gu`rurli va o`zligini anglagan yoshlar bo`lib voyaga yetishlarini ishonch bilan ayta olishimiz mumkin.

Hozirgi kunda G`arb dunyosida erkinlikni niqob qilib olgan ayrim kimsalar nafaqat bizning milliy an`analarimizni, balki barcha xalqlar uchun qadrli bo`lgan insoniylik aqidalariga to`g`ri kelmaydigan turli buzg`inchilarni ommaviy axborot vositalari, internet orqali ochiqdan-ochiq targ`ib etganini barchamiz guvohi bo`lib turibmiz. Bizga tahdid solayotgan mafkuralarning maqsad, vosita, usullari ham kuchli moliyaviy ta`minlangan puxta, ilmiy-texnologik asosda olib borilmoqda. Bu jihatdan ularning targ`iboti oldingi mafkuraviy kurash usullariga o`xshaydi. Faqat g`oya, maqsad o`zgargan. Yoshlarda vatanparvarlik tuyg`usini shakllantirishda oddiy maktabdan ko`ra prezident maktablarida turli tarbiy-qoidalar, dars qo`llanmalari, va turli metodlardan foydalanishadi. Ushbu usullar kundalik pedagogik muammolarni hal etishda qo`l keladi. Quyidaga jadvalda mazkur metodlar ko`rsatilgan.

Metodlar

Mazmuni

Qo`llanish usuli Izoh G`oyalar baxsi

O`smirlar dunyoqarashini kengaytirish. Ijtimoiy-siyosiy faoliyatini oshirish. Jamoaviy izlanish

O`quvchilarni mafkuraviy immunitetini shakllantirish. Kurashchanlikni oshirish,

“G`oyalar baxsi” usulida har bir kishi yangi, konstruktiv fikrni aytishi va eng maqbulini rag`batlantirish. Baxs munozara bo`yicha qarama-qarshi fikrlar asosida yuzaga kelgan eng oqilona xulosaga kelishdir. Jamoaviy izlanish Vatanparvarlik tuyg`ularini shakllantirishga qarshi muamolar izlab topiladi. G`oyalar baxsi Sog`lom e`tiqodga oid turli muammolarni yechimini mustaqil topishga harakat qilish. Ommaviy axborot vositalari. (radio, televideniya, gazeta, jurnal, internet) O`smirni g`oyaviy tarbiyalash, uning ongini mafkuraviy jihatdan egallashdir. Radioda diniy eshittirish. Televideniya diniy-

tarbiyaviy ko'rsatuvlar beriladi. Tarbiyaning bu vositasi har kimga har xil ta'sir qiladi. Muloqot, munosabat, afsona, rivoyat, o'tmish qadriyatlari, san'at va adabiyot, manolog, dialog, baxs-munozara xissiy ta'sir, kuchli nutq imo-ishora. Muloqot deganda yuzma-yuz kechadigan fikr almashuvi. Ota-bola o'rtasidagi samimiy fikrlar, o'qituvchi bilan o'quvchi, talaba va o'qituvchi orasidagi so'zlashuvlar tushuniladi.

O'smirlarda vatanparvarlik tuyg'ulariniqaror toptirish murakkad jarayon bo'lib, u bir qator moddiy hamda ma'naviy omillar ta'sirida vujudga keladi. O'smirlarda vatanparvarlik tuyg'ularinishakllantirish muammosi ijtimoiy munosabatlar mazmun jihatdan chuqurlashib va murakkablashib borayotgan bir sharoitda vatanparvarlik tuyg'ulariniqaror toptirishda quyidagi omillar yetakchi o'rinni egallaydi:

o'smirning moddiy ta'minoti;

o'smirni vaqtdan unumli foydalanish borasidagi tajribaga egaligi;

o'smir oila a'zolarining maishiy turmush darajasi;

o'smirning fiziologik va psixologik xususiyati;

o'smirning qiziqishi bilan ehtiyojlari o'rtasidagi mutanosiblik;

o'smirning ijtimoiy kelib chiqishi va hayotiy faoliyati o'rtasidagi

mutanosiblik; ota-ona ruhiy xususiyatlarining bir-biriga uyg'un kelishi;

farzandlar tarbiyasini tashkil etishda yagona yondashuvning qaror topishi;

oilada mehnat taqsimotining adolatli qaror topishi;

oilada a'zolarining diniy ma'lumotlilik darajasi;

oilada a'zolari o'rtasidagi yagona hayotiy maqsadning mavjudligi. Vatanparvarlik tushunchasi asrlar davomida shakllangan chuqur nazariy an'anaga ega. Aflotunning so'zlariga ko'ra, vatan ota va onadan qimmatroqdir. Sharq mutafakkirlarining asarlarida vatanga muhabbat, eng oliy qadriyat sifatida qaraladi.

O'tmishning ko'plab mutafakkirlari va ma'rifatparvarlari shaxsni shaxs sifatida shakllantirish jarayonida vatanparvarlikning rolini ochib berib, ularning ko'p qirrali shakllantiruvchi ta'siriga ishora qildilar. Ular vatanparvarlik nafaqat tarbiyaning muhim vazifasi, balki kuchli ta'lim berish vositasi ekanligiga ishonishdi. Qudratli imperiya barpo etgan Zahiriddin Muhammad Bobur ham Vatan firoqida hayotdan ko'z yumib ketdi. Shu sababli vatan tuyg'usi hamma insonlarda bo'lsa ham, lekin bu tuyg'u o'zbeklarda juda mustaxkam, barqaror, xatto milliy fazilat, qadriyat

darajasiga ko'tarilganini ochiq aytish mubolag'a bo'lmasa kerak. Vatan tuyg'usi bo'lgan kishidagina vatanparvarlik jo'shuradi. Respublikamiz Birinchi Prezidenti I.A.Karimov aytganidek: "Vatanga muhabbat hissi odamning qalbida tabiiy ravishda tug'iladi. Ya'ni, inson o'zligini anglagan, nasl-nasabini bilgani sari yuragida vatanga bo'lgan muhabbat tuyg'usi ildiz otib, yuksala boradi. Bu ildiz qanchalik chuqur bo'lsa, tug'ilib o'sgan Vatanga muhabbat ham shu qadar cheksiz bo'ladi". "Haqiqiy vatanparvarlik, -deb ku'rsatishgan edi amerikalik etnopsixologlar B.Ganniy va V.Jeromlar - faqat xalki va Vatanining jahon miqyosida tutgan mavkeidan faxrlanish bilangina namoyon bu'lmaydi. Millat hayotida shunday davrlar va holatlar ham bu'ladiki, bunda haqiqiy vatanparvarlik tuygusi uyalish va orlanish bilan tu'lib toshishi mumkin. Darxaqiqat, millatning o'qimishli vakillari, ziyoli va olimlar, yozuvchilar millat hayotiga, milliy jarayonga teran ob'ektiv ku'z bilan qarab, millat hayotidagi ayrim kamchilik va nuqsonlarni ru'y-rost ayta olishgan, tanqid qilishgan. Taniqli u'zbek ma'rifatparvari Abdulla Avloniy "Guliston yoki axlok" kitobida bunday yozadi: "... Bizlar na uchun harakat qilmaymiz, qimirlamaymiz? Boshqa millatlarning o'gillari, qizlari kecha demay, kunduz demay, yoz demay, qish demay ilm yu'lida jonlarini fido qilib, qovushib, yugurishib, ko'zlarimizni qamashtirib turgan bir zamonda, bizlar hamon uyqudan, jaholatdan boshimizni ku'tarmaymiz, ibrat olmaymiz" ... Muqaddas Vatan uchun jonini fido etishga tayyor turish kishining yuksak axlokiyligidan dalolatdir. Vatanparvarlik qadimiy tuygulardan hisoblanadi. Vatan inson uchun shu qadar aziz va muqaddaski, eng og'ir jinoyat qilganlarga jazo sifatida Vatandan badarga qilish hukm qilinadi. Millatning ilgor vakillari doimo milliy tuygularni o'zlarida mujassamlashtirgan va uni targ'ibotchisi bo'lib kelganlar. Vatanga mehr, sadoqat iymonlilikning belgisi sifatida qaralgan.

Muhammad payg'ambarning hadisi muboraklarida aytgan, «Vatanni sevmoq iymondandir», degan tabarruk fikrlarida ham xuddi shu ma'no yotadi. Buyuk mutafakkir Abdurauf Fitrat ham Vatan qiblagohdir, sajdagohdir, degan teran fikrlarni aytgan edi. O'zbekiston birinchi Prezidenti Islom Karimovning "Elim deb, yurtim deb kuyib, yonib yashamoq kerak, bizdan ozod va obod Vatan qolsin", degan teran fikrlarida xalqimiz e'tiqodiga chuqur singib ketgan vatanparvarlik e'tiqodi va qadriyatlari o'z ifodasini topgan. So'nggi yillarda ushbu sohada nafaqat vatanparvarlik, balki ijtimoiy, balki ma'naviy, axloqiy, madaniy, tarixiy va boshqa tarkibiy qismlarni birlashtiruvchi muhim qadriyat sifatida qarash keng tarqalgan. Vatanparvarlik haqidagi

barcha fikrlardan shunday xulosaga kelishimiz mumkin: vatanparvarlik jamiyat va davlat hayotining barcha sohalariga xos bo'lgan eng muhim, boqiy qadriyatlardan biri, shaxsning eng muhim ma'naviy boyligi bo'lib, uning rivojlanishi eng yuqori pog'onasini tavsiflaydi va o'zini Vatan manfaatli yulida faol harakat etishida namoyon bo'ladi. Yuqoridagi ta'rif vatanparvarlik tushunchasining mazmunini aniqlashtirishga imkon beradi. Bunga quyidagilar kiradi: inson tug'ilib o'sgan joylarga mehr-muhabbat hissi; o'z xalqining tiliga hurmat; vatan manfaatlarini himoya qilish; Vatan oldidagi burchini anglash, uning sha'ni va qadrqimmatini, erkinligi va mustaqilligini himoya qilish (Vatanni himoya qilish); fuqarolik hissi va vatanga sadoqat namoyon bo'lishi; o'z mamlakatining ijtimoiy va madaniy yutuqlari bilan faxrlanish; o'z Vatani, davlat ramzlari, o'z xalqi uchun g'ururlanish; Vatanning tarixiy o'tmishiga, xalqiga, urf-odatlarini va an'analarihurmat bilan munosabatda bo'lish; vatan va uning xalqi taqdiri, ularning kelajagi uchun javobgarlik, o'zishiga, Vatanning qudrati va farovonligini oshirishga bag'ishlanish istagida ifodaetilgan; gumanizm, rahm-shafqat, umuminsoniy qadriyatlar. Vatanparvarlik ta'limi ta'lim tashkilotlarining tarbiyaviy ishlarining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Vatanparvarlik tuyg'usi axloqiy tuyg'ular guruhiga tegishli. Axloqiy tuyg'ular insonning boshqa odamlarga, vataniga, oilasiga, o'ziga munosabatini namoyon etadi. Hissiyot bizning tuyg'ularimizning o'ziga xos aks ettirish jarayoni bo'lib, bunda narsa va hodisalarni aks ettirish jarayonida bizda tug'iladigan ichki kechinmalar va munosabatlar aks ettiriladi. Hissiyot hodisalarga jarayonlarga yo'naltirilgan doimiy motivatsion ahamiyatga ega va faoliyatning umumiy yo'nalishi uchun mas'uldir. K.K.Platonovning ta'kidlashicha, hissiyotlarning psixologik tuzilishi emotsiya va tushunchalarni o'z ichiga oladi. Odamda Vatanga muhabbat hissi paydo bo'lishi uchun unga Vatan tushunchasi yaqin bo'lishi kerak. Tushunchalar tuyg'ularning kontseptual komponenti tarkibidagi hissiyotlarni o'zgartiradi, ularning tarkibi, munosabatlarda, xulq-atvorda namoyon bo'ladi. Tuyg'ular tarkibidavatanparvarlik axloqiy tuyg'ularning eng asosiysi xisoblanib, unda uchta tarkibiy qismni ajratish mumkin. Kognitiv tarkibiy qism - Vatan, uning xalqi, madaniyati, fuqarolik burchi, vatanning ahamiyati, uning fuqarolari, inson haqidagi tushunchalarni o'z ichiga oladi. Emotsional tarkibiy qism insonning Vatanga, uning madaniyati, tili, tabiati, tarixiga bo'lgan muhabbatini aks ettiradigan kechinmalar to'plaminidan iborat. Xulq-atvor komponenti inson faoliyati, ularning xulq-atvorga ta'sir etuvchi motivlar xarakteri, xatti-harakatlardagi ushbu holalarning namoyon bo'lishini anglatadi. Ijtimoiy-psixologik hodisa

sifatida tuyg'u insonning faoliyati, manfaati, maqsadi, ehtiyojlari bilan bevosita bog'liq bo'ladi. Inson o'zi yashab turgan Vatan manfaatlarini, ehtiyojlarini o'zining ongli faoliyati davomida anglab boradi. Ushbu faoliyat davomida uning manfaatlari yo'lida kuyunadi, achinadi, g'am chekadi, xursand bo'ladi, faxrlanadi va hokazo. Tuyg'u – bu inson faoliyati uchun ahamiyatli bo'lgan hodisalarni aks ettirish orqali uning manfaatlari, ehtiyojlari va maqsadlariga xizmat qiladigan ongning bo'linmas atributidir. Bu esa xar bir insonga, jamiyatga tegishli hodisadir. Shuning uchun Vatan tuyg'usi insonlar faoliyati bilan bog'liq holda o'z zaminiga binoan muhabbat tuyg'usidir. Vatanga e'tiqod –bu uning manfaatlari, ehtiyojlari yo'lida tinmay mehnat qilishdir. E'tiqod – umidli bo'lish, ishonish, maqsad sari bilimlar, g'oyaviy qarashlar tizimiga asoslanib borish demakdir. Shaxsda vatan tuyg'usi va vatanparvarlik e'tiqodi ma'lum bir xulqatvorlarga, ya'ni shu xulq-atvorni sababi bo'lgan motivlarga undaydi. Vatanni sevish, vatanparvarlik e'tiqodi ma'lum bir millatga tegishli bo'lgan shaxslarni vatan manfaatlari va maqsadlari yo'lida, o'z ehtiyojlarini hisobga olgan holda ma'lum bir xatti-xarakatlarini amalga oshirishga undaydi. Bunday xatti-xarakat milliy birlikda ko'zga tashlanadi. Vatan tuyg'usi, vatanparvarlik e'tiqodi hamma xalqlarda mavjud. Barcha xalqlar o'z tarixiy taraqqiyoti davomida vatanparvarlik e'tiqodining ajoyib namunalarini ko'rsatganlar. O'z vatanini boshqalar tomonidan istilo qilinishiga qadr-qimmat, obro'-e'tibori, manfaatalari kamsitilishiga beparvo bo'lib turadigan inson jahonda yo'q, desak ham bo'ladi. Vatan tushunchasini muayyan aniq xudud bilan bog'lab tushunishga o'rganib qolgan o'zbeklarda vatanparvarlik tushunchasi ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. O'zbeklarni qo'ni-qo'shnichilik, maxalla-ko'ychilik, qarindoshurug'chilik rishtalari nihoyatda maxkamdir. Ularni uzoq yurtlarga ketishi u yoqda tursin, bir maxalladan ikkinchi maxallaga ko'chirish ham katta muammo xisoblanadi. O'zbek tabiatdan millatchi emas. Lekin u qaerda bo'lmasin, o'zini tushunadigan millatdoshlari ichida yashashni istaydi. Agar biror joydan uy-joy sotib olishni istasa ham, birinchi navbatda qo'ni-qo'shnilari ichida o'zbeklar bor yoki yo'qligini surishtiradi. Vatan tuyg'usi avloddan-avlodga vatanparvarlik qadriyatlarini orqali o'tadi. Vatan tuyg'usi, bu boradagi insoniy fazilatlar esa ta'lim-tarbiya jarayonida shakllanadi, boyib, rivojlanib, avloddan-avlodga o'tadi. Shu sababli ham kishilarni vatanparvarlik ruhida voyaga yetkazish masalasi barcha davrlarda ham katta ahamiyat kasb etgan. Vatanparvarlik ham ma'naviyat, ham ichki ruhiy quvvatdir. O'zbekiston o'z mustaqilligiga erishgandan keyin yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga katta e'tibor berilayotganining sababi ham

shundadir. Vatanparvarlik tuyg'usi deb atalsa ham unda chuqur aqliy, odob, iymon, e'tiqod mujassamlashadi. Bu e'tiqod esa halollik, poklik, sadoqat, fidoyilik, mehmuruvatlik, mehnatsevarlik, millatparvarlik, insonparvarlik, ijodiy tashabbuskorlik, ishbilarmonlik, tadbirkorlik, oilaparvarlik, adolatparvarlik singari fazilatlar yotadi. Yaratilgan vatanparvarlik tuyg'usi milliy o'ziga xoslikning asosiy tarkibiy qismlaridan biridir. Bu o'z ona Vataniga, uning tarixi, madaniyati, urf-odatlar va kundalik hayotiga muhabbat, g'urur va sadoqat tuyg'usida, uni himoya qilishning axloqiy burchini anglashda, shuningdek, boshqa jamoalarning qadr-qimmatini anglashda, bir-biri bilan qarama-qarshilik qilmasdan ularning shaxsini va yashash huquqini tan olishda ifodalanadi. Demak, o'smirlarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishning psixologik jihatini yuqoridagi muammolar yechimini hal qilish bilan bog'lash mumkin. Yoshlarni umuminsoniy va milliy qadriyatlar asosida ma'naviy-axloqiy tarbiyalash, vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish bugungi kundagi pedagogika fani oldida turgan dolzarb masalalardan biridir. Shu ma'noda O. Musulmonovning tadqiqoti katta e'tiborga molik. Olima o'smirlar ma'naviy madaniyatini shakllantirish borasidagi qator pedagogik muammolarni yechishga harakat qiladi. Yoshlarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishda oddiy maktabdan ko'ra prezident maktablarida turli tarbiy-qoidalar, dars qo'llanmalari, va turli metodlardan foydalanishadi. Ushbu usullar kundalik pedagogik muammolarni hal etishda qo'l keladi. Quyidaga jadvalda mazkur metodlar ko'rsatilgan. O'smirlarda vatanparvarlik tuyg'ularini qator toptirish murakkab jarayon bo'lib, u bir qator moddiy hamda ma'naviy omillar ta'sirida vujudga keladi. O'smirlarda vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish muammosi ijtimoiy munosabatlar mazmun jihatdan chuqurlashib va murakkablashib borayotgan bir sharoitda vatanparvarlik tuyg'ularini qator toptirishda quyidagi omillar yetakchi o'rinni egallaydi:

o'smirning moddiy ta'minoti;

o'smirni vaqtdan unumli foydalanish borasidagi tajribaga egaligi;

o'smir oila a'zolarining maishiy turmush darajasi;

o'smirning fiziologik va psixologik xususiyati;

o'smirning qiziqishi bilan ehtiyojlari o'rtasidagi mutanosiblik; o'smirning ijtimoiy kelib chiqishi va hayotiy faoliyati o'rtasidagi mutanosiblik;

ota-ona ruhiy xususiyatlarining bir-biriga uyg'un kelishi;

farzandlar tarbiyasini tashkil etishda yagona yondashuvning qaror topishi;

oilada mehnat taqsimotining adolatli qaror topishi, oila a'zolarining diniy ma'lumotlilik darajasi; oila a'zolari o'rtasidagi yagona hayotiy maqsadning mavjudligi. Vatanparvarlik tushunchasi asrlar davomida shakllangan chuqur nazariy an'anaga ega. Aflotunning so'zlariga ko'ra, vatan ota va onadan qimmatroqdir. Sharq mutafakkirlarining asarlarida vatanga muhabbat, eng oliy qadriyat sifatida qaraladi. O'tmishning ko'plab mutafakkirlari va ma'rifatparvarlari shaxsni shaxs sifatida shakllantirish jarayonida vatanparvarlikning rolini ochib berib, ularning ko'p qirrali shakllantiruvchi ta'siriga ishora qildilar. Ular vatanparvarlik nafaqat tarbiyaning muhim vazifasi, balki kuchli ta'lim berish vositasi ekanligiga ishonishdi. Qudratli imperiya barpo etgan Zahiriddin Muhammad Bobur ham Vatan firoqida hayotdan ko'z yumib ketdi. Shu sababli vatan tuyg'usi hamma insonlarda bo'lsa ham, lekin bu tuyg'u o'zbeklarda juda mustaxkam, barqaror, xatto milliy fazilat, qadriyat darajasiga ko'tarilganini ochiq aytish mubolag'a bo'lmasa kerak. Vatan tuyg'usi bo'lgan kishidagina vatanparvarlik jo'shuradi. Respublikamiz Birinchi Prezidenti I.A.Karimov aytganidek: "Vatanga muhabbat hissi odamning qalbida tabiiy ravishda tug'iladi. Ya'ni, inson o'zligini anglagan, nasl-nasabini bilgani sari yuragida vatanga bo'lgan muhabbat tuyg'usi ildiz otib, yuksala boradi. Bu ildiz qanchalik chuqur bo'lsa, tug'ilib o'sgan Vatanga muhabbat ham shu qadar cheksiz bo'ladi". "Haqiqiy vatanparvarlik, -deb ku'rsatishgan edi amerikalik etnopsixologlar B.Ganniy va V.Jeromlar - faqat xalki va Vatanining jahon miqyosida tutgan mavkeidan faxrlanish bilangina namoyon bu'lmaydi. Millat hayotida shunday davrlar va holatlar ham bu'ladiki, bunda haqiqiy vatanparvarlik tuygusi uyalish va orlanish bilan tu'lib toshishi mumkin. Darxaqiqat, millatning o'qimishli vakillari, ziyoli va olimlar, yozuvchilar millat hayotiga, milliy jarayonga teran ob'ektiv ku'z bilan qarab, millat hayotidagi ayrim kamchilik va nuqsonlarni ru'y-rost ayta olishgan, tanqid qilishgan. Taniqli u'zbek ma'rifatparvari Abdulla Avloniy "Guliston yoki axlok" kitobida bunday yozadi: "... Bizlar na uchun harakat qilmaymiz, qimirlamaymiz? Boshqa millatlarning o'gillari, qizlari kecha demay, kunduz demay, yoz demay, qish demay ilm yu'lida jonlarini fido qilib, qovushib, yugurishib, ko'zlarimizni qamashtirib turgan bir zamonda, bizlar hamon uyqudan, jaholatdan boshimizni ku'tarmaymiz, ibrat olmaymiz" ... Muqaddas Vatan uchun jonini fido etishga tayyor turish kishining yuksak

axlokiyligidan dalolatdir. Vatanparvarlik qadimiy tuygulardan hisoblanadi. Vatan inson uchun shu qadar aziz va muqaddaski, eng og'ir jinoyat qilganlarga jazo sifatida Vatandan badarga qilish hukm qilinadi. Millatning ilgor vakillari doimo milliy tuygularni o'zlarida mujassamlashtirgan va uni targ'ibotchisi bo'lib kelganlar. Vatanga mehr, sadoqat iymonlilikning belgisi sifatida qaralgan. Muhammad payg'ambarning hadisi muboraklarida aytgan, «Vatanni sevmok iymondandir», degan tabarruk fikrlarida ham xuddi shu ma'no yotadi. Buyuk mutafakkir Abdurauf Fitrat ham Vatan qiblagohdir, sajdagohdir, degan teran fikrlarni aytgan edi. O'zbekiston birinchi Prezidenti Islom Karimovning «Elim deb, yurtim deb kuyib, yonib yashamoq kerak, bizdan ozod va obod Vatan qolsin», degan teran fikrlarida xalqimiz e'tiqodiga chuqur singib ketgan vatanparvarlik e'tiqodi va qadriyatlarini o'z ifodasini topgan. So'nggi yillarda ushbu sohada nafaqat vatanparvarlik, balki ijtimoiy, balki ma'naviy, axloqiy, madaniy, tarixiy va boshqa tarkibiy qismlarni birlashtiruvchi muhim qadriyat sifatida qarash keng tarqalgan. Vatanparvarlik haqidagi barcha fikrlardan shunday xulosaga kelishimiz mumkin: vatanparvarlik jamiyat va davlat hayotining barcha sohalariga xos bo'lgan eng muhim, boqiy qadriyatlardan biri, shaxsning eng muhim ma'naviy boyligi bo'lib, uning rivojlanishi eng yuqori pog'onasini tavsiflaydi va o'zini Vatan manfaati yolida faol harakat etishida namoyon bo'ladi. Yuqoridagi ta'rif vatanparvarlik tushunchasining mazmunini aniqlashtirishga imkon beradi. Bunga quyidagilar kiradi: inson tug'ilib o'sgan joylarga mehr-muhabbat hissi; o'z xalqining tiliga hurmat; vatan manfaatlarini himoya qilish; Vatan oldidagi burchini anglash, uning sha'ni va qadriyatlarini, erkinligi va mustaqilligini himoya qilish (Vatanni himoya qilish); fuqarolik hissi va vatanga sadoqat namoyon bo'lishi; o'z mamlakatining ijtimoiy va madaniy yutuqlari bilan faxrlanish; o'z Vatani, davlat ramzlari, o'z xalqi uchun g'ururlanish; Vatanning tarixiy o'tmishiga, xalqiga, urf-odatlarini va an'alariga hurmat bilan munosabatda bo'lish; vatan va uning xalqi taqdiri, ularning kelajagi uchun javobgarlik, o'zishiga, Vatanning qudrati va farovonligini oshirishga bag'ishlanish istagida ifodaetilgan; gumanizm, rahm-shafqat, umuminsoniy qadriyatlar. Vatanparvarlik ta'limi ta'lim tashkilotlarining tarbiyaviy ishlarining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda. Vatanparvarlik tuyg'usi axloqiy tuyg'ular guruhiga tegishli. Axloqiy tuyg'ular insonning boshqa odamlarga, vataniga, oilasiga, o'ziga munosabatini namoyon etadi. Hissiyot bizning tuyg'ularimizning o'ziga xos aks ettirish jarayoni bo'lib, bunda narsa va hodisalarni aks ettirish jarayonida bizda tug'iladigan ichki kechinmalar va munosabatlar aks ettiriladi. Hissiyot

hodisalarga jarayonlarga yo'naltirilgan doimiy motivatsion ahamiyatga ega va faoliyatning umumiy yo'nalishi uchun mas'uldir. K.K.Platonovning ta'kidlashicha, hissiyotlarning psixologik tuzilishi emotsiya va tushunchalarni o'z ichiga oladi. Odamda Vatanga muhabbat hissi paydo bo'lishi uchun unga Vatan tushunchasi yaqin bo'lishi kerak. Yoshlarni sog'lom e'tiqodli qilib tarbiyalash vazifasi hamma davrlarda jamoatchilik diqqat markazida bo'lib, u har bir davrda zamon talablaridan kelib chiqib hal qilingan. Farzandlarimizni komil inson qilib tarbiyalashni hohlar ekanmiz, bu borada to'plagan tajribamizga murojaat qilishimiz shart.

Ajdodlarimiz e'tiqod tarbiyasining negizi sifatida ahloqiy uchlik: o'y, niyat- so'z-ish birligini yaratishgan. Misol uchun "Avesto" dagi shunday fikrlar, ya'ni ezgu niyat, so'z va ish birligini jamiyat hayotining ustuvor g'oyasi sifatida talqin etilgani bizning bugungi ma'naviy ideallarimiz bilan naqadar uzviy bog'liq, nechog'liq mustahkam hayotiy asosga ega ekani ayniqsa e'tiborlidir.

Demak, o'smirlarda vatanparvarlik tuyg'ularinishakllantirish ta'lim muassasalarida tarbiya yo'nalishlarinig pedagogik asoslarini yaratilishi, davr talabidan kelib chiqib, g'oyaviy tarbiyaning barcha imkoniyatlaridan to'la foydalanishni taqozo etadi.

Adabiyotlar:

1. S.M. Abduxamidov. O'quvchilarda badiiy-estetik tafakkurini rivojlantirish – dolzarb pedagogik muammo sifatida. Maktab va hayot. 2020 №2 30-31
2. Abdulla Sher. O'zME. Toshkent, 2000-2005.
- Azizxo'jayeva. N. N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T. 2003 y
3. Baratov P "Botanika" Toshkent, "O'qituvchi"2002.
4. Belolipov. I. V. , Sheraliyev. A. , Buxorov. K. X. , Islamov. A. M. O'simliklar morfologiyasi: O'quv qo'llanma. -Toshkent, 2007, 99b.
5. Bo'riev H. Ch. Havaskor bog'bonlarga qo'llanma. – T. , 1987

GIPERBOLIK TIPDAGI BIR O'LCHOVLI TENGLAMANI SONLI YECHISH HAQIDA TUSHUNCHALAR